

Redactioneel

Constateren dat religie weer terug is in de publieke en wetenschappelijke belangstelling is het intrappen van een open deur. Het wordt interessanter als we kijken naar wat zich precies achter die deur afspeelt. Wat opvalt is niet alleen de enorme verscheidenheid aan vormen waarin de hedendaagse religie zich manifesteert, maar ook de verschillende visies op wat dan wel ‘religie’ genoemd mag worden. Deze diversiteit is ook zichtbaar in de bijdragen aan dit nummer van *Religie & Samenleving*.

In de sociaal-wetenschappelijke bestudering van religie krijgt momenteel het fenomeen ‘believing without belonging’ veel aandacht: religiositeit (althans in het westen) is in hoge mate geïndividualiseerd en speelt zich steeds vaker af buiten de traditionele religieuze instituties. De godsdienstsocioloog Gerard Dekker vraagt in zijn artikel opnieuw aandacht voor de complexe samenhang tussen kerkelijkheid en godsdienstigheid. In het bijzonder wijst hij op het relatief grote aantal kerkleden dat zichzelf als ongelovig aanduidt – het verschijnsel ‘belonging without believing’. Uit onderzoek blijkt (Felling e.a. 1981; Peters e.a. 2000) dat het percentage kerkelijk ongelovigen beduidend groter is dan dat van buitenkerkelijk gelovigen. Wat betekent het dat ruim 20% van de kerkleden niet godsdienstig is op de wijze zoals dat in de kerken ver- of voorondersteld wordt? Sociologische aandacht voor dit verschijnsel kan nieuw inzicht verschaffen in de functies die de kerken op dit moment vervullen, zowel op individueel niveau als voor de samenleving.

De godsdienstpsycholoog Hessel Zondag richt zich in zijn artikel juist op de geïndividualiseerde, buitenkerkelijke religiositeit. Hij doet verslag van zijn vragenlijstonderzoek naar de relatie tussen expressief individualisme (Bellah e.a. 1985) en religiositeit. Kenmerkend voor het expressief individualisme, dat wortels heeft in de 19e eeuwse romantiek, is een zich afzetten tegen traditioneel en institutioneel vormgegeven religie en een grote aandacht voor de belevingsdimensie. Zondag verzamelde in 2005 en 2007 *online* data bij deelnemers aan internetfora over christelijke religiositeit en New Age. Er werd een sterke negatieve relatie gevonden tussen religiositeit en expressief individualisme, die vooral samenhangt met de waarde die men hecht aan autonomie. Andere dimensies (zoals expressie van emoties en zelfontplooiing) wijzen echter op een verlangen naar religiositeit. Zondag concludeert dan ook dat de relatie tussen expressief individualisme en religie ambivalent is.

In het artikel van David Renkema, coördinator van het in 2006 opgerichte Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling (KCRO), wordt onze aandacht weer

verplaatst naar institutionele en traditionele vormen van (niet-westerse) religie. Het is een verkennend en opiniërend artikel, dat de toenemende aandacht voor de rol die religie kan spelen in de Nederlandse ontwikkelingssamenwerking schetst. Centraal staat de vraag onder welke voorwaarden religie ingezet kan worden als een instrument (*driver of change*) in ontwikkelingssamenwerking, en welke problemen men daarbij tegenkomt. Zo is er de vraag in hoeverre er sprake moet zijn van gedeelde waarden. Renkema betoogt dat de discussie over religie en ontwikkeling niet beperkt kan worden tot de sfeer van de functionele rationaliteit, maar dat er ook gekeken moet worden naar de visies op het goede leven van de organisaties ter plekke. *Religious resources* dienen meer ingezet te worden, en het westerse, utilitair gekleurde ontwikkelingsmodel heeft niet het alleenrecht.

Na deze drie artikelen vindt u een vlammende discussie tussen Meerten ter Borg en Herman Vuijsje over het religiebegrip dat nodig is om de hedendaagse vervagende en persoonlijke vormen van religie te bestuderen. In een artikel in het vorige nummer van *Religie & Samenleving* verweet Vuijsje Ter Borg een te ruim religiebegrip te hanteren. In zijn repliek stelt Ter Borg dat een sluitende definitie niet mogelijk is, en pleit hij ervoor vooral te bestuderen *hoe* religie gestalte krijgt. Vuijsje stelt daartegenover dat het debat over de vraag wat nu eigenlijk het onderwerp van de godsdienstsociologie uitmaakt, het niet verdient te verzanden in een soort postmodern relativisme. Polemisch vuurwerk tussen twee tot de verbeelding sprekende (godsdienst)sociologen!

In de boekrecensies in dit nummer wordt de huidige religieuze diversiteit op weer een andere manier zichtbaar. Besproken worden onder andere een vuistdikke bundel over het begrip religie, een boek over gebedsgenezing en diverse studies over de rol van katholieke organisaties in de missie.